



ISSN 3041-1793 Online

УДК 347; 343.1; 341.229; 342.7

[https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5\(22\)-2297-2313](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2026-5(22)-2297-2313)

Карлінська Світлана Ігорівна кандидат економічних наук, доцент кафедри правового регулювання економіки Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, адвокат, м. Харків, <https://orcid.org/0000-0003-0008-0728>

ЩОДО ПИТАННЯ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ВІДШКОДУВАННЯ МОРАЛЬНОЇ ШКОДИ ЗАВДАНОЇ В РЕЗУЛЬТАТІ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Анотація. Вже понад 4 роки в Україні триває повномасштабна війна. В 21 сторіччі, в центрі Європи... Але фактично ця війна почалася ще у 2014 році.. Тож, понад 10 років українці живуть у страху, ризикують в тому рахунку і власними життями і душевний спокоем. Понад 10 років українці зазнають окрім того і збитків, які до того ж не завжди є лише майновими збитками, а й доволі часто люди зазнають душевних страждань. Тобто – одна і та сама подія може завдати шкоди одночасно на двох рівнях: на майновому і на моральному.

Душевний спокій це таке само охоронюване законом особисте немайнове право, як і інші фундаментальні цінності, що забезпечують існування та гідність людини, такі як життя, здоров'я, честь, гідність, ділова репутація, ім'я, індивідуальність, особиста таємниця, а також свобода творчості; і всі ці блага нерозривно пов'язані з особою і не мають грошової оцінки.

Право на відшкодування моральної шкоди гарантовано: міжнародним стандартами у сфері охорони прав і інтересів фізичних осіб, в тому рахунку і практикою ЕСПЛ; Конституцією України, зокрема статтею 56; Цивільним кодексом України, статтями 23, 1167, 1168. Завидки таким нормам, особа, якій було завдано моральної шкоди, порушено її честь та гідність, яка отримала фізичний біль, душевні страждання та інші негативні явища отримує право на відшкодування такої шкоди. Відшкодовується моральна шкода зазвичай в грошовому еквіваленті.

Нами вже досліджувалося питання належних та допустимих доказів у справах про відшкодування збитків завданих збройною агресією РФ. Але, дійсно, крім матеріальних збитків, дуже велика кількість громадян України отримали і такі збитки, які не є матеріальними, але завдали шкоди не менше, як не більше... На теперішній час в судах України вже склалася деяка практика щодо розгляду такої категорії справ. Ще більша практика напрацьована судами в категорії відшкодування завданої моральної шкоди не в аспекті

шкоди завданої військовими діями. Але в контексті нашого дослідження ми звернемо увагу саме на аспекти доказування у справах про відшкодування шкоди завданої військовою агресією, тому що в даному контексті є свої особливості і відмінності від звичайних, загально прийнятих доказів в справах про відшкодування моральної шкоди.

Ключові слова: відшкодування шкоди, шкода що завдана військовими діями, збройна агресія, докази при відшкодуванні моральної шкоди, моральна шкода, компенсація, судовий імунітет держави; гарантії справедливого судового розгляду.

Karlinska Svitlana Igorivna Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Legal Regulation of the Economy, S. Kuznets Kharkiv National Economic University, lawyer, Kharkiv, <https://orcid.org/0000-0003-0008-0728>

ON THE ISSUE OF PROOF IN CASES ON COMPENSATION FOR MORAL DAMAGE CAUSED AS A RESULT OF ARMED AGGRESSION

Abstract. For more than 4 years, a full-scale war has been going on in Ukraine. In the 21st century, in the center of Europe... But in fact, this war began back in 2014. So, for more than 10 years, Ukrainians have been living in fear, risking their own lives and peace of mind. For more than 10 years, Ukrainians have also suffered losses, which, moreover, are not always only property losses, but quite often people also suffer mental suffering. That is, one and the same event can cause damage simultaneously on two levels: property and moral.

Peace of mind is the same legally protected personal non-property right as other fundamental values that ensure the existence and dignity of a person, such as life, health, honor, dignity, business reputation, name, individuality, personal privacy, as well as freedom of creativity; and all these benefits are inextricably linked to the person and have no monetary value.

The right to compensation for moral damage is guaranteed by: international standards in the field of protection of the rights and interests of individuals, including the practice of the ECHR; the Constitution of Ukraine, in particular Article 56; the Civil Code of Ukraine, Articles 23, 1167, 1168. In accordance with such norms, a person who has suffered moral damage, whose honor and dignity have been violated, who has suffered physical pain, mental suffering and other negative phenomena receives the right to compensation for such damage. Moral damage is usually compensated in monetary equivalent.



ISSN 3041-1793 Online

We have already studied the issue of proper and admissible evidence in cases of compensation for damages caused by the armed aggression of the Russian Federation. But, indeed, in addition to material damages, a very large number of Ukrainian citizens have also received such damages that are not material, but caused no less, if not more harm... At present, some practice has already developed in the courts of Ukraine regarding the consideration of this category of cases. Even more practice has been developed by courts in the category of compensation for moral damage not in the aspect of damage caused by military actions. But in the context of our study, we will pay attention specifically to the aspects of proof in cases of compensation for damage caused by military aggression, because in this context there are some peculiarities and differences from the usual, generally accepted evidence in cases of compensation for moral damage.

Keywords: compensation for damage, damage caused by military actions, armed aggression, evidence in compensation for moral damage, moral damage, compensation, judicial immunity of the state; guarantees of a fair trial.

Постановка проблеми. Починаючи з 2022 року моральна шкода, яка була завдана громадянам України є колосальною. Фактично неможливо хоча б приблизно підрахувати ті страждання, які зазнали наші громадяни через розпочату російською федерацією війну в Україні. І ніякі гроші не зможуть компенсувати тих страждань, які довелося перенести людям. Але, кожна особа відповідно до норм міжнародного права, положень Конституції України та Цивільного кодексу України має право на відшкодування завданої їй моральної шкоди.

На теперішній національні суди вже подолали питання юрисдикційного імунітету, і мають можливість розглядати справи щодо завданої громадянам України матеріальної та моральної шкоди через збройну агресію з боку російської федерації. Подібну категорію справ українські суди почали розглядати ще у 2022 році. Станом на 2022 рік за даними Опендатабот було ухвалено всього лише 5 таких рішень, у 2023 році таких рішень вже було винесено 64, у 2024 році – 118 рішень, в 2025 році. – вже понад 250, і кількість зростає. Щодо співвідношення кількості таких рішень в даній категорії справ – частково задовільнили 13,5%, повністю задовільнили 85,9%, і відмовлено лише 0,5 за даними того ж Опендатабот. Ми не будемо в даній роботі підіймати питання забезпечення виконання таких рішень. Це доволі складне питання.

Щодо тематики даної роботи, варто зауважити, що основною проблемою доказування моральної шкоди взагалі, а тим паче моральної шкоди завданої в результаті збройної агресії, є складність кількісного визначення глибини душевних страждань особи, якій була завдана така шкода, відсутність якої

небудь єдиної методіки оцінки кількісного визначення такої шкоди, і крім того, необхідність документального підтвердження завдання такої шкоди і зв'язку з збройними діями російської федерації. До того ж, складності додає і труднощі із збором доказів в районі активних бойових дій, складнощі із отриманням медичних довідок, складнощі із залученням свідків з окупованих або прифронтових територій тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемою визначення та доведення завдання моральної шкоди внаслідок військових дій з боку російської федерації, а також дослідженням доказової бази для доведення факту завдання моральної шкоди внаслідок військової агресії з боку рф ставали предметом розгляду таких вчених та юристів-практиків, як: Василенко Л.П., Попова, С. О., Глазкова, В. О., С.С. Шрамко, О. Сафончик, Костюченко О., та інші.

Однак, здебільшого увага авторів – науковців та юристів практиків приділялася з'ясуванню особливостей визначення та доведення моральної шкоди та аналізу особливостей та процедури компенсації збитків потерпілим внаслідок воєнних злочинів.

Мета статті – дослідження фактів завдання моральної шкоди та належних і допустимих доказів завдання моральної шкоди внаслідок збройної агресії, визначення кола необхідних документальних доказів для визнання національними судами факту спричинення особі моральної шкоди в результаті військових дій з боку російської федерації.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Конституції України фізична особа має право на життя, право на охорону здоров'я, право на безпечне для життя і здоров'я довкілля, право на свободу та особисту недоторканність, право на недоторканність особистого і сімейного життя, право на повагу до гідності та честі, право на таємницю листування, телефонних розмов, телеграфної та іншої кореспонденції, право на недоторканність житла, право на вільний вибір місця проживання та на свободу пересування, право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості [1; ст.270].

Зміст особистого немайнового права становить можливість фізичної особи вільно, на власний розсуд визначати свою поведінку у сфері свого приватного життя [1; ст.271]. Фізична особа має право на захист свого особистого немайнового права від протиправних посягань інших осіб [1; ст.275]. Якщо фізичній особі внаслідок порушення її особистого немайнового права завдано майнової та (або) моральної шкоди, ця шкода підлягає відшкодуванню [1; ст.280].

Особисті немайнові блага відповідно до Цивільного кодексу України поділені на особисті немайнові права, що забезпечують природне існування фізичної особи та особисті немайнові права, що забезпечують соціальне буття



ISSN 3041-1793 Online

фізичної особи. До першої групи відносять: право на життя; право на усунення небезпеки, яка загрожує життю та здоров'ю; право на медичну допомогу; право на інформацію про стан свого здоров'я; права фізичної особи, яка перебуває на стаціонарному лікуванні у закладі охорони здоров'я; право на свободу; право на особисту недоторканність; право на донорство; право на сім'ю; право на опіку або піклування; право на безпечне для життя і здоров'я довкілля. до другої групи відносять: право на ім'я; право на зміну імені; право на використання імені; право на повагу до гідності та честі; повага до людини, яка померла; право на недоторканність ділової репутації; право на індивідуальність; право на особисте життя та його таємницю; право на інформацію; право на особисті папери; розпоряджання особистими паперами; право на ознайомлення з особистими паперами, які передані до фонду бібліотек або архівів; право на таємницю кореспонденції; захист інтересів фізичної особи при проведенні фото-, кіно-, теле- та відеозйомок; охорона інтересів фізичної особи, яка зображена на фотографіях та в інших художніх творах; право на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості; право на місце проживання; право на недоторканність житла; право на вибір роду занять; право на свободу пересування; право на свободу об'єднання; право на мирні зібрання.

Більшість цих прав під час війни можуть порушуватися. В цілях вивчення питання даної наукової роботи перш за все будемо розглядати саме ті, які найбільш часто порушуються через війну, такі як: право на життя, здоров'я та безпеку; право на повагу до честі і гідності; право на недоторканність житла та особистого життя; право на свободу пересування та вибір місця проживання тощо.

Так, дійсно, під час війни деякі особисті немайнові права людини можуть бути обмеженими заради безпеки. Але фундаментальні права, такі як право на життя, здоров'я, честь та гідність мають залишатися під захистом. Навіть більше, їх порушення під час воєнного стану може мати особливі наслідки, вимагаючи звернення до суду або правоохоронних органів, зважаючи на чинне законодавство та його адаптацію до воєнного часу.

Тож, спробуємо розібратися, як в разі порушення особистих немайнових прав їх захистити.

В разі порушення таких особистих немайнових благ, як право на життя, здоров'я, особисту недоторканність особа, чиї права були порушені має право вимагати припинення протиправних дій, відновлення прав, відшкодування (включаючи моральну шкоду).

Одним із способів захисту порушених немайнових благ та отримання компенсації за їх порушення – це звернення до суду на підставі статті 23 Цивільного кодексу України.

Особа має право на відшкодування моральної шкоди, завданої внаслідок порушення її прав. Моральна шкода полягає:

- 1) у фізичному болю та стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я;
- 2) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку з протиправною поведінкою щодо неї самої, членів її сім'ї чи близьких родичів;
- 3) у душевних стражданнях, яких фізична особа зазнала у зв'язку із знищенням чи пошкодженням її майна;
- 4) у приниженні честі та гідності фізичної особи, а також ділової репутації фізичної або юридичної особи.

Відповідно до законодавства України відшкодування моральної шкоди передбачене:

- згідно до ст. 1168 Цивільного Кодексу України в разі посягання на життя та здоров'я особи ;
- згідно до ст. 200 Цивільного Кодексу України в разі порушення права на інформацію;
- згідно до статей 276, 280 Цивільного Кодексу України в разі порушення особистих немайнових благ та прав;
- згідно до ст. 386, 393 Цивільного Кодексу України в разі порушення права власності;
- згідно до ст. 15 Закону України “Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні” в разі дискримінаційного ставлення до особи;
- згідно до ст.16 Закону України “Про протидію торгівлі людьми” в разі правопорушень, пов'язаних з торгівлею людьми;
- згідно до ст.15 Закону України “Про екстрену медичну допомогу” в разі ненадання медичної допомоги тощо.

Якщо інше не встановлено законом, моральна шкода відшкодовується грошовими коштами, іншим майном або в інший спосіб.

Розмір грошового відшкодування моральної шкоди визначається судом залежно від характеру правопорушення, глибини фізичних та душевних страждань, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації, ступеня вини особи, яка завдала моральної шкоди, якщо вина є підставою для відшкодування, а також з урахуванням інших обставин, які мають істотне значення. При визначенні розміру відшкодування враховуються вимоги розумності і справедливості.

Моральна шкода відшкодовується незалежно від майнової шкоди, яка підлягає відшкодуванню, та не пов'язана з розміром цього відшкодування [1; ст.23].

Задля звернення до суду за компенсацією моральної шкоди дуже важливим питанням буде збір доказів щодо підтвердження отриманих страждань. Тобто особа має довести факт заподіяння особі моральної шкоди.



ISSN 3041-1793 Online

Якщо для підтвердження отримання матеріальної шкоди доказами слугують сам факт знищення чи то пошкодження майна, фото- відео- зйомка, експертизи, інші документальні підтвердження. То довести факт отримання моральних страждань дещо важче. Як варіант, доказами можуть слугувати факти звернення до лікарів, психологів, отримання медичних висновків про психічний стан, фіксація погіршення якості життя, поліцейські протоколи тощо.

Перш за все у справах про відшкодування моральної шкоди необхідно з'ясувати наступні обставини:

- протиправність дій, якими було завдано, або могло бути завдано моральної шкоди;
- факт заподіяння такої шкоди;
- глибина та тривалість фізичних та душевних страждань, яка визначається залежно від особистих властивостей психіки потерпілого та характеру шкоди, яка йому завдана, погіршення здібностей потерпілого або позбавлення його можливості їх реалізації тощо;
- ступень вини особи, яка завдала таку моральну шкоду;
- причинно-наслідковий зв'язок між протиправними діями та завданою моральною шкодою.

Тож, деталізуємо. Протиправність дій, якими було завдано моральної шкоди є обов'язковою, ключовою умовою для відшкодування моральної шкоди.

Протиправність дій — це незаконна поведінка (дія чи бездіяльність), що порушує особисті немайнові права (життя, здоров'я, гідність, репутацію) або майно. Вона є ключовою умовою для відшкодування моральної шкоди, спричиняючи фізичні/душевні страждання або створюючи загрозу таких втрат, що є основою для цивільно-правової відповідальності. Незаконною ми можемо вважати будь яку дію чи бездіяльність якщо вона суперечить нормам права чи правоохоронюванним інтересам.

П.4 ст.2 Статуту ООН визначає, що усі Члени повинні утримуватися в своїх міжнародних відносинах від погрози силою або її застосування проти територіальної цілісності, або політичної незалежності будь-якої держави, або будь-яким іншим чином, несумісним із Цілями Об'єднаних Націй. Згідно з міжнародним правом, актами агресії є вторгнення, напад збройних сил, військова окупація (навіть тимчасова), анексія території або блокування портів та берегів [2].

Крім того, відповідно до Розділу XX ст.ст. 436-447 Кримінального кодексу в Україні передбачена кримінальна відповідальність за пропаганду війни, виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії російської федерації проти України, глорифікація її учасників; планування,

підготовка або розв'язування агресивної війни чи воєнного конфлікту, а також участь у змові, що спрямована на вчинення таких; жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, незаконне переміщення або депортація дитини, невинуватна затримка репатріації дитини, вербування або використання дитини для участі у збройному конфлікті, воєнних (бойових) діях, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій; масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу; Злочини проти людяності, як то умисне вчинення в межах широкомасштабного або систематичного нападу на цивільне населення; вербування, фінансування, матеріальне забезпечення, навчання найманців з метою використання у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях, спрямованих на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу, захоплення державної влади, перешкоджання діяльності органів державної влади чи порушення територіальної цілісності, а також використання найманців у збройних конфліктах, воєнних або насильницьких діях та інше [3; мт.426-447].

Отже – сам факт збройної агресії вже є протиправним діянням і в межах міжнародного права, і в межах національного права України. Внаслідок збройного нападу рф на Україну потерпілі могли отримувати в тому рахунку й нематеріальні втрати: фізичний біль, душевні страждання, психологічні травми, страждання через загибель родичів, втрату житла, поранення, вимушене переселення, втрату роботи та постійний страх тощо.

Фактом заподіяння моральної шкоди є витрати немайнового характеру, такі як: душевні страждання, приниження честі, гідності, фізичний біль, що були спричинені протиправними діями чи бездіяльністю. Але – такий факт має бути доведений.

То що ж може бути підтвердженням факту отримання особою моральної шкоди. Основними видами таких доказів є:

- медичні документи;
- психологічна експертиза;
- показання свідків;
- письмові та цифрові докази;
- інші докази.

До медичних документів, які можуть підтверджувати факт заподіяння особі моральної шкоди внаслідок збройної агресії відносять медичні довідки,



ISSN 3041-1793 Online

виписки з Історії хвороби, медичні обстеження, та навіть рецепти на ліки, що підтверджують погіршення здоров'я внаслідок стресу тощо.

Важливо щоб між медичними доказами та фактом заподіяння моральної шкоди внаслідок збройної агресії відслідковувався зв'язок. Наприклад, внаслідок обстрілу особа отримала гостру реакцію на стрес, і внаслідок чого в неї розвилася безсоння. Підтвердженням тут можуть слугувати виписки із медичної картки, які були зроблені внаслідок звернення особи за медичною допомогою, так як така виписка є офіційним медичним документом, відображає перебіг хвороби пацієнта, діагноз, результати досліджень та лікувальні рекомендації.

Ще одним медичним документом, який може свідчити про отриманні особою моральні страждання і відповідно завдання такій особі моральної шкоди, а також підтвердження факти виникнення таких страждань саме через збройну агресію можуть слугувати висновки лікарів-експертів. Такі висновки є офіційними медичними документами, які оформлюються або у вигляді консультативного висновку спеціаліста, або у вигляді виписки із медичної картки, або у вигляді висновку лікарсько-консультативної комісії. Будь який з цих документів є офіційним документом, який видається лікарем/лікарями фахівцями після огляду та обстеження особи. Такі документи мають містити результати дослідження, діагнози та рекомендації з лікування. Важливим моментом, який слід враховувати є те, що такий документ зазвичай дійсний протягом 6 місяців з дати обстеження, а отже в разі якщо особа планує використовувати такий документ в суді як доказ заподіяння їй моральної шкоди – то варто враховувати цей термін – і подавати позов або до спливу 6-ти місячного терміну, або потім робити новий документ. Хоча, відповідно до ст. 268 Цивільного кодексу України Позовна давність не поширюється на вимогу, що впливає із порушення особистих немайнових прав, крім випадків, встановлених законом;

Важливим доказом підтвердження отримання особою моральної шкоди є також довідки про звернення за медичною допомогою, які не лише фіксують фізичні та душевні страждання особи, а й підтверджують причинно-наслідковий зв'язок між подією та заподіяною шкодою. Крім того, доказом можуть слугувати довідки від психотерапевта, психіатра або невролога, якими такі спеціалісти можуть засвідчити наявність у особи тривоги, депресії, стресу, або виникнення інших хвороб через стрес.

Непрямими доказами можуть бути також, наприклад, чек що підтверджує сплату послуг психотерапевта, або чеки про придбання заспокійливих чи антидепресантів тощо.

Але найвагомим доказом завдання особі моральної шкоди буде слугувати саме результати психологічної експертизи. Завдяки такому доказу

суд має змогу отримати фактично беззаперечний доказ отримання особою моральних страждань, та крім того причинно-наслідковий зв'язок між збройною агресією та завданою шкодою для психо-емоційного стану особи.

При стягненні відшкодування за завдану моральну шкоду важливо враховувати положення Цивільного процесуального кодексу України. Відповідно до ст. 76 Цивільного процесуального кодексу України доказами є будь-які дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин (фактів), що обґрунтовують вимоги і заперечення учасників справи, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи; та встановлюються такими засобами: 1) письмовими, речовими і електронними доказами; 2) висновками експертів; 3) показаннями свідків. Відповідно до ст. 81 ЦПК України кожна сторона повинна довести ті обставини, на які вона посилається як на підставу своїх вимог або заперечень.

Відповідно до ст. 89 ЦПК України суд має оцінити докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі однотипних доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групи доказів). Суд не приймає до уваги загальні твердження. Будь які твердження щодо моральних страждань мають бути підтверджені документами, показаннями свідків чи іншими доказами не визнаються судом достатніми відповідно до статей 76 та 81 ЦПК України.

Щодо розміру моральної шкоди. Законом не визначено жодного алгоритму нарахування, та відповідне визначення розміру моральної шкоди. Не має розмір моральної шкоди і якої небудь визначеної фіксованої формули. Тобто – визначення суми компенсації моральної шкоди – це особиста думка того, хто таку шкоду отримав, та окрім того визначення такої суми віднесено і до компетенції суду. Суд для визначення суми компенсації моральної шкоди має керуватися нормами Цивільного кодексу України, принципами справедливості та напрацьованою судовою практикою. Основними критеріями, за якими суд оцінює моральну шкоду, а отже і визначає суму відшкодування такої моральної шкоди є тривалість та інтенсивність страждань, стан здоров'я особи, ступень негативного впливу на життя особи, характер протиправних дій відповідача, форма вини, поведінка сторін після виникнення спору та наслідки порушення особистих немайнових прав.

Як приклад, можемо розглянути Рішення Заводського районного суду м. Миколаєві від 18.03.2026 у справі № 487/4037/25, провадження



ISSN 3041-1793 Online

№2/487/214/26. У справі позивач стверджує, що у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України, він кожного дня зазнає душевних страждань і принижень, переносе стрес і побоювання за свою безпеку, були порушені його нормальні життєві зв'язки та погіршилися відносини з оточуючими людьми, він кожного дня вживає додаткових зусиль для організації свого життя та захисту порушеного права. В даній справі суд визнає, що починаючи з 2014 року загальновідомим є той факт, що РФ чинить збройну агресію проти України. Таким чином суд виходить з загальновідомих обставин, а саме того, що на території м. Миколаєва та Миколаївської області на початку повномасштабного вторгнення велися активні бойові дії, до теперішнього часу місто та область перебувають під систематичними обстрілами, той факт, що внаслідок бойових дій було пошкоджено водогін та мешканці міста залишилися без питної води, що свідчить про продовження перебування позивача у стані стресу. Перебування позивача у постійному напруженні та стресі, неможливості вільного та спокійного проживання на рідній землі, спілкування з близькими та користування майном, оскільки знаходячись в Україні, позивач постійно перебуває в небезпеці, як і його рідні, та взагалі всі громадяни нашої держави. Зазначені вище факти стосуються не окремо взятого позивача, а всіх, хто проживає на українській землі. Всі ці події в моєму житті, що спричинені збройною агресією відповідача, значно вплинули на якість мого життя, яка суттєво знизилась, стала страждати пам'ять, у спілкуванні з іншими часто помічається підвищена емоційність. Судом встановлено, що позивачу завдано моральної шкоди за обставин, викладених у позовній заяві і підтверджених дослідженими в ході судового розгляду доказами. Позивач в даній справі вважає достатнім та справедливим розмір компенсації за заподіяну йому моральну шкоду у сумі 1613234,00 грн., що на день подання позову до суду за офіційним курсом Національного Банку України є еквівалентом 35 000 євро, і саме такий розмір компенсації був визначений Європейським судом з прав людини при розгляді аналогічних вимог фізичних осіб щодо стягнення компенсації за моральні страждання через незаконну окупацію.

Так суд приходиться до висновку, що у зв'язку зі збройною агресією РФ проти України ОСОБА_1 зазнав душевних страждань і принижень, переніс стрес і побоювання за свою безпеку, були порушені його нормальні життєві зв'язки, він вживав додаткових зусиль для організації свого життя та захисту порушеного права. З огляду на викладене, суд дійшов висновку про наявність підстав для відшкодування моральної шкоди, завданої ОСОБА_1 неправомірними діями держави російська федерація. Таким чином суд виходить з загальновідомих обставин, а саме того, що на території м. Миколаєва та Миколаївської області на початку повномасштабного вторгнення велися активні бойові дії, до теперішнього часу місто та область перебувають під систематичними обстрілами, той факт, що внаслідок бойових дій було пошкоджено

ISSN 3041-1793 Online

водогін та мешканці міста залишилися без питної води, що свідчить про продовження перебування позивача у стані стресу. Судом встановлено, що позивачу завдано моральної шкоди за обставин, викладених у позовній заяві і підтверджених дослідженими в ході судового розгляду доказами. Заявлений ОСОБА_1 до відшкодування розмір моральної шкоди суд вважає таким, що відповідає вимогами розумності і справедливості. Таким чином, розглянувши справу в межах заявлених позовних вимог, дослідивши всебічно, повно, безпосередньо та об'єктивно наявні у справі докази, оцінивши їх належність, допустимість, достовірність, достатність і взаємний зв'язок у сукупності, з'ясувавши усі обставини справи, з урахуванням того, що завданням цивільного судочинства є справедливий, неупереджений та своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою захисту порушених або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичної особи, суд дійшов висновку про наявність підстав для задоволення позовних вимог у розмірі 35 000 євро, що складає еквівалент 1 613 234,00 грн.

По даній справі суд вирішив позовні вимоги ОСОБА_1 до держави російська федерація, в особі Міністерства юстиції російської федерації про стягнення моральної шкоди - задовольнити.

Цікавою в контексті нашого дослідження є Постанова Верховного суду України від 04.02.2026 р. у справі № 686/16152/24. В даній справі позивач в суді першої інстанції звертається до суду позовом до Держави Україна в особі представника Міністерства юстиції України, Держави російська федерація в особі представника Посольства держави російська федерація в Франції, про відшкодування моральної шкоди. В позовній заяві позивач вважає, що дії держави Російська Федерація та очевидна бездіяльність держави Україна, яка допустила до військового конфлікту з Російською Федерацією, привели до порушення його прав, в тому числі і права на мир. Та порушили похідні права від права на мир, а саме право на безпеку, на суверенітет та цілісність території. Позивач стверджує, що у прямому причинно-наслідковому зв'язку зі збройною агресією Російської Федерації проти України він зазнав душевних страждань і приниження, переніс неодноразові стреси і побоювання за свою безпеку, безпеку рідних, були порушені його нормальні життєві зв'язки та погіршилися відносини з оточуючими людьми, він вживав додаткових зусиль для організації свого життя та захисту порушених прав, в тому числі неодноразово змушений був переховуватись у непристосованих бомбосховищах під час оголошених повітряних тривог. Війна накопичує в ньому систематичний стрес. З врахуванням наведеного позивач просить: стягнути з держави російська федерація 50 мільйонів гривень моральної шкоди, завданої йому порушенням його прав внаслідок військової агресії та окупацією частини території України; стягнути з держави Україна одну гривню моральної шкоди, завданої йому порушенням його прав на мир та правомірну, добросовісну і кваліфіковану діяльність органів державної влади



ISSN 3041-1793 Online

України в частині добросовісності; судові витрати та видатки і можливі податки, платежі та збори покласти на відповідачів.

При розгляді позовних вимог, суд вказує, що позивач не довів порушення його права власності на об'єкти права власності народу України, а саме в надрах, а також заподіяння йому моральної шкоди відповідачем.

Крім того, Суд зазначає, що зі змісту вимог і судових рішень у вказаних справах вбачається, що позивач не зазначав конкретний період часу, коли йому була заподіяна моральна шкода. Звертаємо увагу, що для визначення обставин вказання конкретного періоду часу, коли була заподіяна моральна шкода є обов'язковою обставиною розгляду таких справ. Та, відповідно, на підставі цього в задоволенні позову було відмовлено. Розгляд був розпочатий лише після визначення позивачем періоду часу, в якій йому було заподіяно моральної шкоди.

Крім того, позивач звертався до суду з приводу відшкодування йому моральної шкоди, завданою з боку російської федерації через збройну агресію, та до держави України – з приводу бездіяльності, яку допустила Україна до військового конфлікту. Стосовно бездіяльності держави України, суд зазначає наступне: 24.02.2022 розпочалася та триває ще одна фаза збройної агресії Російської Федерації проти України - повномасштабне вторгнення Збройних Сил Російської Федерації на суверенну територію України. Указом Президента України від 24.02.2022 року №64/2022, затвердженим Законом України від 24.02.2022 року №2102-ІХ, на всій території України введено воєнний стан із 05 год. 30 хв., 24.02.2022. Проте, позивач не надав доказів заподіяння йому моральної шкоди внаслідок збройної агресії російської федерації проти України, доказів бездіяльності держави Україна, що призвели до військового конфлікту, та наявності причинного зв'язку між такою бездіяльністю і заподіяною шкодою. Колегія суддів погоджується з висновком суду першої інстанції, що сам лише факт вчинення збройної агресії проти України не є безумовною підставою для висновку про заподіяння моральної шкоди. За відсутності доказів суд позбавлений можливості оцінити глибину душевних страждань ОСОБА_1.

Тобто, в даному випадку позивач звернувся до суду з позовом про відшкодування завданої йому моральної шкоди, але єдині докази, які він надав – це були загальновідомі факти про збройну агресію. До позову не було додано інших доказів, які б підтверджували, що особа зазнала шкоди чи страждань, яка сама глибина душевних страждань була у особи, який причинний взаємозв'язок таких страждань з самим фактом початку збройної агресії.

І, як нами вже було розглянуто питання необхідної доказової бази в подібній категорії справ – саме належні допустимі і достовірні докази є основною підставою для отримання відшкодування у справах про заподіяння моральної шкоди через збройну агресію.

Проаналізуємо ще одну справу в даній категорії справ. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 14 січня 2026

року у справі № 344/15046/25. В даній справі з позовом до російської федерації в особі представницького органу міністерства юстиції російської федерації (надалі «Відповідач») про стягнення з російської федерації на користь ОСОБА_1 матеріальної шкоди в сумі 424 400,00 грн, що еквівалентно 35 900 доларів США за офіційним курсом Національного банку України станом на 26.06.2014 та стягнення моральної шкоди в розмірі 9 000 000,00 грн, що еквівалентно 217 624, 17 доларам США за офіційним курсом Національного банку України станом на 20.08.2025 року. Позивач підтверджує наступні обставини: право власності на трьох кімнатну квартиру в АДРЕСА_1 загальною площею 50,3 кв.м., що підтверджується витягами з Державного реєстру нерухомого майна від 12.11.2021; факт неможливості користуватися власністю позивач підтверджує належними документами щодо реєстрації її як внутрішньо переміщеної особи в м. Івано-Франківську з 22.10.2014; крім того, неможливість користуватися своєю власністю позивач підтверджує протоколом допиту потерпілого від 13.03.2017 в рамках кримінального провадження №42014000000000457 підтверджується завдання ОСОБА_1 шкоди у зв'язку з окупацією. З огляду на те, що російські військові проживають у її квартирі без згоди та правових підстав, має місце фактичне самоуправство, чим штучно створюється перешкода у реалізації її правомочностей власника відповідно до ст. 319 ЦК України. Головною військовою прокуратурою Генеральної прокуратури України розглянуто та задоволено її заяву про визнання мене потерпілим у кримінальному провадженні № 42014000000000457; на підтвердження тривалому стресовому навантаженню через втрату звичного способу життя, що призвело до різноманітних захворювань позивач надає медичні довідки про стан здоров'я; позивач також зазначає, що зазнав моральних страждань через вимушену зміну місця проживання та соціального середовища, що стало джерелом тривалих труднощів із адаптацією; обмеженні реалізації конституційного права на житло, безпечне середовище та вільне користування власністю, що підтверджує довідкою ВПО.

Щодо наданих позивачем доказів, суд визначає, що наявність довідки ВПО, а також документів, що підтверджують факт набуття права власності на квартиру, її втрату внаслідок окупації та фактичне позбавлення можливості володіння, є беззаперечними доказами існування причинно-наслідкового зв'язку між діями держави-агресора і завданою їй моральною шкодою. Враховуючи масштаб втрат, тривалість впливу негативних чинників та принципи справедливості, розмір компенсації моральної шкоди у сумі 9 000 000 грн, що еквівалентно 217 624,17 доларам США за офіційним курсом Національного банку України станом на 20.08.2025, на думку Позивача є обґрунтованим, не завищеним і відповідає критеріям розумності та справедливості. В даній справі суд позов задовільнив повністю, та виніс рішення Стягнути з російської федерації в особі представницького органу міністерства юстиції російської федерації на користь ОСОБА_1 ,



ISSN 3041-1793 Online

ІНФОРМАЦІЯ_1, РНОКПП: НОМЕР_2, моральну шкоду в розмірі 2 158 810,00 грн., що еквівалентно 50 000,00 долларам США за офіційним курсом Національного банку України станом на 14.01.2026 року. Тож, яка бачимо. – саме документальне підтвердження факту заподіяння особі моральної шкоди є підставою для задоволення судом позовів в даний категорії справ.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити що значним позитивним моментом є формування сталої визначеної судової практики, та визнання з боку національної судової системи самого факту війни як підстави для страждань, які така подія як війна, завдає людині. Якщо на початку повномасштабної війни, а тим паче до її початку позивачу доводилося самотужки доводити, що саме війна що була розв'язана рф стала причиною, через яку особа зазнала душевних страждань. То на даний час вже сформувався відповідна судова практика, суди вже не витрачають час на вирішення питання щодо юрисдикційного імунітету у справах, де винною стороною є російська федерація, вже сформувався відповідна практика ВСУ у справах щодо відшкодування шкоди, завданої внаслідок збройної агресії російської федерації, в тому рахунку і моральної шкоди. На теперішній час суди в Україні вихорять з того, що війна сама по собі вже завдає душевних страждань людині, а тому не вимагається детального доведення самого факту страждання, а лише їх глибини таких страждань. Немає необхідності в позивача і доводити вину держави-агресорки, на теперішній час вина російської федерації вже є очевидною. Практика Верховного суду України вже є визначеною і зрозумілою, і підтверджує право особи на відшкодування завданої їй моральної шкоди.

Так, дійсно – обов'язок встановити причинно-наслідковий зв'язок між винними діями країни-агресора та наслідками, що настали, тобто завданням особі моральної шкоди покладається на саму особу. Але відносно практики що була до повномасштабного вторгнення, та на початку 2022 року, це вже вельми спрощений варіант встановлення причинно-наслідкового зв'язку. Особі достатньо лише довести, що завдана їй шкода, в тому рахунку й моральна, така як знищення майна, загибель родича, каліцтво, навіть вимушене переселення та інше, склалося саме внаслідок військових дій.

Але, в той же час – сама факт війни не є самостійною підставою, для того, щоб суд визнав наявність моральної шкоди, та право на відшкодування. Особа має підтвердити що їй було завдано моральної шкоди, має підтвердити що саме через збройну агресію така шкоди були спричинена (тобто причинно-наслідковий зв'язок), і обов'язково має за допомогою доказів доказати завдання їй такої шкоди, а отже і глибину страждань, завдяки чому виникає можливість визначити розмір відшкодування.

Доказами, завдяки яким можливо підтвердити завдану особі моральну шкоду, а, отже, і визначити глибину страждань і розмір відшкодування, є: свідчення свідків, матеріали фото- відео-фіксації, медичні довідки, матеріали кримінальних проваджень, довідки ВПО, проведення психологічної експертизи. Тобто

будь які документи, свідчення, експертизи та будь які інші докази – які суд буде мати можливість дослідити та оцінити.

В даній роботі вже надавався приклад, коли суд розглядав справу про завдання особі моральної шкоди, де позивач не надав суду жодного підтверджуючого доказу, а в обґрунтуванні завдання йому моральної шкоди наводив лише загально-відомі факти, такі як збройний напад російської федерації, початок повномасштабної війни, обстріли, окупація та інше. В такому випадку суд не мав можливості оцінити глибину страждань позивача, а отже, не визнав що позивачеві було завдано моральної шкоди. Тож, як можемо на прикладах побачити, при зверненні до суду з позовом для визнання факту отримання моральної шкоди особою, і відповідно, відшкодування такої шкоди – позивач обов'язково має надати, так мовити, «персональні» докази, які б стосувалися саме його, його майна, його стану, його ситуації. І саме таким чином даючи суду можливість дослідження голубини страждань, а відтак, і визначення суми вартості відшкодування завданої моральної шкоди.

Література:

1. Цивільний кодекс України. Кодекс України; Закон, Кодекс від 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1486>
2. Статут Організації Об'єднаних Націй (з поправками) Статут Міжнародного Суду Організації Об'єднаних Націй. ООН; Статут, Міжнародний документ, Поправки від 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text
3. Кримінальний кодекс України. Кодекс України; Кодекс, Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
4. Цивільний процесуальний кодекс України Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
5. Рішення Заводського районного суду м. Миколаєві від 18.03.2026 у справі № 487/4037/25, провадження №2/487/214/26. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134937650>
6. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 04 лютого 2026 року у справі № 686/16152/24, провадження № 61-1536св25. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133947128>
7. Рішення Івано-Франківського міського суду Івано-Франківської області від 14 січня 2026 року у справі № 344/15046/25, Провадження № 2/344/1012/26. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133528606>

References:

1. Tsyvilnyi kodeks Ukrainy. [Civil Code of Ukraine] Kodeks Ukrainy; Zakon, Kodeks vid 16.01.2003 № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1486> [in Ukrainian].
2. Statut Orhanizatsii Obiednanykh Natsii (z popravkami). [Charter of the United Nations]. Statut Mizhnarodnoho Sudu Orhanizatsii Obiednanykh Natsii. OON; Statut, Mizhnarodnyi dokument, Popravky vid 26.06.1945. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_010#Text [in Ukrainian].
3. Kryminalnyi kodeks Ukrainy. [Criminal Code of Ukraine] Kodeks Ukrainy; Kodeks, Zakon vid 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].



ISSN 3041-1793 Online

4. Tsyvilnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy. [Civil Procedure Code of Ukraine]. Kodeks Ukrainy; Kodeks, Zakon vid 18.03.2004 № 1618-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> [in Ukrainian].

5. Rishennia Zavodskoho raionnoho sudu m. Mykolaievi vid 18.03.2026 u spravi № 487/4037/25, provadzhennia №2/487/214/26. [Decision of the Zavodsky District Court of Mykolaiv dated 03/18/2026 in case No. 487/4037/25, proceedings No. 2/487/214/26] URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/134937650> [in Ukrainian].

6. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Druhoi sudovoi palaty Kasatsiinoho tsyvilnoho sudu vid 04 liutoho 2026 roku u spravi № 686/16152/24, provadzhennia № 61-1536sv25. [Resolution of the Supreme Court composed of the panel of judges of the Second Judicial Chamber of the Civil Court of Cassation dated February 4, 2026 in case No. 686/16152/24, proceedings No. 61-1536sv25.] URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133947128> [in Ukrainian].

7. Rishennia Ivano-Frankivskoho miskoho sudu Ivano-Frankivskoi oblasti vid 14 sichnia 2026 roku u spravi № 344/15046/25, Provadzhennia № 2/344/1012/26. [Decision of the Ivano-Frankivsk City Court of Ivano-Frankivsk Region dated January 14, 2026 in case No. 344/15046/25, Proceedings No. 2/344/1012/26.] URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/133528606> [in Ukrainian].

Дата першого надходження статті до видання: 19.04.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 04.05.2026